

МЕЖІ ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ ЗА ПРИКЛАДОМ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Власова Г. П.

Досліджена практика зарубіжних країн щодо меж провадження по кримінальних проступках. Установлено чинники, які впливають на ці межі. Визначено суб'єктів, які можуть установлювати рамки для розгляду такої категорії справ. Розглянуто ті особливості, які притаманні процедурі розгляду кримінального проступку, а саме в частині дотримання меж провадження. Сформовано висновок по спільних позиціях зарубіжних країн щодо процедури визначення меж провадження по кримінальних проступках.

Ключові слова: кримінальний процес, зарубіжні країни, кримінальні проступки, межі провадження, порядок визначення та дотримання.

Исследована практика зарубежных стран относительно границ производства по уголовным проступкам. Установлены факторы, влияющие на установление данных границ. Определены субъекты, которые могут устанавливать рамки для рассмотрения такой категории дел. Рассмотрены те особенности, которые присущи процедуре рассмотрения уголовного проступка, а именно в части соблюдения границ производства. Сформулированы выводы по общим позициям зарубежных стран относительно процедуры определения границ производства по уголовным проступкам.

Ключевые слова: уголовный процесс, зарубежные страны, уголовные проступки, пределы осуществления, порядок определения и соблюдения.

Investigated the practice of foreign countries concerning boundaries proceedings in criminal misdemeanors. Is established factors that affect the data boundaries. Determined subjects, which may establish a framework for consideration of such categories of cases. Are considered those peculiarities which are inherent in proceedings consideration of criminal misdemeanor namely in the part compliance with boundaries the proceedings. Formed conclusion on common positions of foreign countries about the procedures for determining boundaries proceedings in criminal misdemeanors.

Keywords: criminal procedure, foreign countries, criminal misdemeanors, the boundaries of the proceedings and for determining and compliance.

Актуальність теми дослідження обумовлюється тим, що розгляд будь-якої справи завжди відбувається в певних межах. У кримінальному провадженні України ними вже досить тривалий час слугують вимоги в частині того, якій особі висунуте обвинувачення та у вчиненні якого кримінального правопорушення вона обвинувачується. Водночас кримінальне правосуддя зарубіжних країн має дещо інші підходи з цього приводу, а особливо щодо тих справ, де процедура провадження повинна мати певні особливості, наприклад, кримінальні проступки.

Останнім часом різного роду питання щодо меж судового розгляду, а також порядку кримінального провадження по кримінальних проступках вирішувалося такими вітчизняними вченими, як О.В. Баулін, В.П. Бойко, Я.Ю. Конюшенко, М.О. Пасека, Є.В. Повзик,

І.І. Скільський, В.М. Тertiшник, Л.Д. Удалова. Однак аналіз їхніх праць свідчить про те, що ними не опрацьовувалася практика зарубіжних країн щодо меж спрощеного провадження по кримінальних проступках.

Отже, мета нашої роботи – опрацювати кримінальне процесуальне законодавство зарубіжних держав з метою висвітлення їхньої позиції щодо того, якими повинні бути межі провадження щодо кримінальних проступків.

Розпочинаючи дослідження, спочатку відзначимо, що, на нашу думку, такий аналіз доцільно провести на підставі положень кримінального процесуального законодавства тих країн, які входять до складу Європейського Союзу чи наближені до нього. Причинами цього слугує те, що Україна активно інтегрує саме до цього Союзу держав, про що прямо свідчать визначені на законодавчому рівні засади внутрішньої та зовнішньої політики України, а саме: 1) необхідність модернізувати діяльність органів державної влади, зокрема тих, що забезпечують у країні судочинство та здійснюють правоохоронну діяльність, з урахуванням європейського досвіду (ст. 3 Закон України “Про засади внутрішньої і зовнішньої політики”); 2) необхідність забезпечити інтеграцію в європейський правовий простір з метою набуття членства в Європейському Союзі (ч. 2 ст. 11 Законом України “Про засади внутрішньої і зовнішньої політики”).

Як визначено в ст. 12 Закону України “Про засади внутрішньої і зовнішньої політики” [1], передбачені цим Законом засади мають ураховуватися під час розроблення проектів законодавчих та інших нормативно-правових актів.

Крім того, про зазначений вектор розвитку України в усіх сферах життєдіяльності, зокрема правовій, відзначено в Указі Президента України від 12 березня 2013 року № 127/2013, згідно з яким уведено в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 12 березня 2013 р. “Про невідкладні заходи щодо європейської інтеграції України” [2], що, у свою чергу, передбачає: “Під час підготовки нових проектів законів та внесення змін до раніше прийнятих нормативно-правових актів, повинні враховуватися європейські стандарти” (п. 3 ч. 3, ч. 5 цього Рішення).

Після прийняття Кабінетом Міністрів України розпорядження “Про скасування розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 листопада 2013 року № 905” [3], згідно з яким інтеграція нашої держави до Європейського Союзу призупинялася [4], зазначений розвиток зовнішньої та внутрішньої політики України знову набув правомочності.

Так, опрацьовуючи позицію європейських країн щодо порядку визначення меж провадження по кримінальних проступках, відзначимо, відомості з приводу цього, наприклад, містяться в кримінальному процесі Французької Республіки.

Зокрема, у цій країні для вказаної категорії справ створені “Поліцейські трибунали”, які входять до найнижчої ланки судової системи (“Трибунали малої інстанції”). Цей суд (“Поліцейські трибунали”) розглядає дрібні правопорушення, якими, у свою чергу, вважаються кримінально-карані діяння або проступки (незначні

правопорушення), за які покарання передбачається до 2-х місяців тюремного ув'язнення або штраф [5, 317]. У Франції зазначені види покарання із середньовіччя асоціюються з такою категорією злочинів [6, 224].

Так, якщо відразу проаналізувати наведені відомості, то можна сформулювати висновок, що одними з критеріїв визначення меж провадження по кримінальних проступках слугує, по-перше, вид покарання, яким повинен бути штраф або тюремне ув'язнення. По-друге, розмір цих покарань, оскільки, додамо, хоча й деякі дослідники вказують на інші їх розміри [7, 6; 6, 573-574; 8, 392], вони обов'язково вказують про його строк чи міру.

У подальшому заслуговує на увагу підхід французького законодавця в частині визначення суб'єкта, який уповноважений визначати межі провадження по кримінальним проступкам, оскільки ця процедура ідентична вітчизняній лише на початковій стадії.

Так, питання визначення суду, який буде розглядати кримінальне правопорушення по суті, як і в Україні, віднесено до компетенції органу попереднього розслідування (у Франції це судовий слідчий, прокурор) [9, 357-359]. Водночас, у разі отримання процесуального документу про розгляд дрібного кримінального правопорушення по суті, Поліцейський трибунал має право розглянути цю справу вже в спрощеному чи заочному порядку [7, 14-15], які застосовуються в таких випадках: а) заочне провадження, як правило, по тих правопорушеннях, де міра покарання за проступок лише у вигляді штрафу [6, 574]; б) спрощене провадження, де санкція відповідної статті кримінального закону передбачає максимальну міру покарання до 2-х місяців тюремного ув'язнення.

Сама процедура розгляду дрібних кримінальних правопорушень у вказаних порядках, згідно з узагальненнями поглядами Л.М. Бостана, К.Б. Каліновського, А.В. Молдована, К.Ф. Гуценка, М.Г. Стойка, виглядає таким чином:

1) при заочному провадженні - рішення приймається без участі підсудного на підставі його клопотання про розгляд такої справи без нього. Сам розгляд справи відбувається на підставі матеріалів попереднього слідства, а винесене рішення про визнання винуватим та покарання в розмірі певної суми штрафу надсилається підсудному спеціальним повідомленням;

2) при спрощеному провадженні - суддя Поліцейського трибуналу, отримавши матеріали справи, вивчає їх спочатку самостійно. Однак, якщо в ході такого вивчення він з'ясує, що:

- особа винувата, але на законодавчому рівні за такий кримінальний проступок одним із видів відповідальності є конкретна сума штрафу, що, на думку судді, може бути призначено такому обвинуваченому, то він (суддя) спочатку надсилає такому правопорушнику повідомлення-пропозицію про сплату штрафу в добровільному порядку. Якщо особа сплачувала його, то це означало відсутність можливості обрати їй інший вид покарання. Проте, якщо у визначений термін особа не сплачувала штраф, то суддя призначає справу вже до розгляду, після чого й приймає рішення про остаточне покарання;

- особа винувата, але на законодавчому рівні за такий кримінальний проступок передбачається відповідальність як у вигляді тюремного ув'язнення, так і штрафу, проте не у твердо визначеній сумі, то суддя, шляхом винесення "кримінального приказу", може спочатку прийняти рішення про винуватість особи та призначає їй певну суму штрафу як покарання. Водночас надіслання такого рішення ("кримінального приказу") підсудному

залежить уже від згоди прокурора з цим видом покаранням та його розміром. Адже лише в разі згоди прокурора воно може бути в подальшому надіслано засудженому. Тоді як у разі незгоди прокурора з таким рішенням і його оскарження, справа направляється на новий судовий розгляд, але вже у звичайному порядку.

З урахуванням цих відомостей, додатково можна відзначити вже про те, що у Франції додатковим чинником визначення меж провадження щодо кримінальних проступків, якими слугує штраф або тюремне ув'язнення, слугує пріоритет призначення обвинуваченому за вчинений кримінальний проступок покарання саме у вигляді штрафу. Однак на такий чинник обов'язково впливають такі обставини, як добровільна сплата його засудженим та позиція прокурора по цьому виду й розміру покарання.

Переходячи до порядку визначення меж провадження щодо кримінальних проступків в інших країнах Європейського союзу, розглянемо також і позицію Федеративної Республіки Німеччина (далі - ФРН), оскільки в цій країні теж існує свій досвід із цього приводу.

Так, опрацьовуючи позицією цієї держави, слід відразу вказати, що в кримінальному процесі ФРН діє принцип: "...чим складніше справа, тим більше суддів її розглядають..." [5, 310]. Тобто справи про кримінальні проступки, або як їх називають у Німеччині - "незначні кримінальні злочини", розглядає одноособово дільничний суддя [8].

Що ж до самої процедури визначення меж провадження по незначних кримінальних злочинах, то слід вказати, що у ФРН дотримуються такого порядку:

1) дільничний суддя обмежений у виборі виду та розміру покарання, оскільки найбільш суворим покаранням за кримінальний проступок може бути позбавлення волі на строк, що не перевищує 1 рік позбавлення волі;

2) визначення суду, який буде розглядати справу по суті, а з ним і меж самого судового провадження, є прерогативою прокурора, що передбачено ст.ст. 24, 25, 29 Закону ФРН "Про судоустрій". Однак у такому разі прокурор повинен у клопотанні додатково зазначити міру покарання, яка, на його думку, є доцільною для такого правопорушника;

3) розгляд відбувається за двома процедурами, а саме: спрощений порядок і провадження щодо видання суддівського приказу про покарання. Відмінністю між ними є те, що провадження щодо видання суддівського приказу про покарання відбувається по менш небезпечним злочинам, за які покарання не перевищує 3-х місяців позбавлення волі або штраф, позбавлення права керування транспортним засобом, позбавлення водійських прав не більше 2-х місяців, конфіскація майна. Тоді як спрощений порядок передбачає можливість призначити особі більш суворіше покарання, але в межах, які не перевищують максимальну міру по кримінальних проступках;

4) додатковими чинниками визначення меж провадження щодо кримінальних проступків слугує така обставина, як присутність чи відсутність підсудного. Так, якщо по такій категорії справ підсудний скористався своїм правом не брати особисту участь в судовому розгляді, а здійснить це через адвоката, то покарання за вчинене ним правопорушення може бути лише у вигляді штрафу чи, якщо це пов'язано з порушенням правил дорожнього руху, позбавлення прав водія. Як відзначає К.Б. Каліновський, така практика є доволі розповсюдженою в Німеччині. Адже для обвинуваче-

них у малозначних злочинах дійсно краще підкоряться легшому покаранню, аніж піддаватися тягбам судового розгляду, пов'язаними з обов'язковою явкою до суду (можливо, навіть, в іншу місцевість) та можливістю отримати суворіше покарання [7].

Тобто, як бачимо, визначення меж провадження по кримінальних проступках у ФРН є майже ідентичним французькому порядку. Єдиним виключенням є те, що в Німеччині дільничний суддя може не погодитися з прокурором щодо запропонованої ним міри покарання особи за вчинений кримінальний проступок, наслідком чого стає розгляд справи за загальними правилами судового провадження [10]. Тоді як у Франції, навпаки, прокурор може не погодитися з позицією суду по кримінальному проступку, а саме в частині виду призначеного покарання та його розміру, наслідком чого, у разі оскарження ним такого рішення, справа розглядається ще раз за загальними правилами.

Переходячи до аналізу кримінального процесуального законодавства інших країн Європейського союзу, розглянемо позицію представників англосаксонської системи права. Зокрема, яскравим прикладом для цього слугує кримінальний процес Англії.

Так, опрацьовуючи позиції цієї країни щодо порядку визначення меж провадження по кримінальних проступках, відразу зупинимось на тих особливостях, яких не мають попередньо розглянуті країни. Адже, як указував ще свого часу П. Арчер, провадження по менш небезпечним злочинам є найбільш обговорюваною тематикою в судовій системі Англії. Проте незважаючи на всі нарікання, цей правовий інститут залишається єдиним, хто забезпечує економію платників податків, доступність для населення, енергійність у правосудді.

Що ж до самої особливості визначення меж провадження по кримінальних проступках у кримінальному процесі зазначеної країни, то це проявляється в тому, що судді-магістрати, розглядаючи незначні кримінальні злочини, також обмежені в мірі покарання за їх вчинення. Ними є громадські роботи, умовне засудження з установленням контролю за подальшою поведінкою, штраф або тюремне ув'язнення не більше 6 місяців [7], а за сукупністю – до 12 місяців.

Однак для визначення цих меж існує спеціальна стадія. Сутність її полягає в тому, що суддя-магістрат, отримавши матеріали від органів попереднього слідства про обвинувачення певної особи у вчиненні кримінального проступку, визначає характер справи, обставини вчинення кримінального правопорушення, можливу міру покарання, розглядає думку обвинувача і обвинуваченого щодо можливості розгляду справи в спрощеному порядку. За результатами всіх цих дій суддя-магістрат передає справу: 1) або в Суд корони; 2) або приймає до свого розгляду.

Додамо, окреме з'ясування думки обвинуваченого на цій стадії кримінального процесу Англії є важливим з огляду на те, що, по-перше, він може виявити бажання про розгляд його справи за участю присяжних. По-друге, якщо за вчинення вказаного кримінального проступку передбачається максимальна міра покарання, що не перевищує 3-х місяців тюремного ув'язнення, то обвинувачений має право відразу письмово визнати свою винуватість. Результатом цього стає звільнення від обов'язку з'являтися до суду, тобто розгляд відбуватиметься в заочному порядку.

Узагалі слід відмітити, що в Англії заочний порядок

провадження по малозначних кримінальних правопорушеннях панує там, де міркування обвинуваченого щодо економії витрат, пов'язаних з явкою до суду, мають більше значення, ніж загроза піддатися покаранню.

Аналізуючи такий етап англійського судового провадження по малозначних злочинах, як постановлення судового рішення, відмітимо, що в ньому також містяться певні особливості, які мають відношення до меж провадження по такій категорії справ. Йдеться про ті випадки, коли суддями-магістратами все ж таки обирається міра покарання у вигляді тюремного ув'язнення. Адже якщо є підстави вважати, що такий обвинувачений заслуговує на це, то це рішення слід обов'язково мотивувати, принаймні усно. Тоді як усі інші рішення цього судді, зокрема ті, в яких особа засуджується, але міра покарання менш суворая, є, як правило, невмотивованими.

Насамкінець, розпочинаючи аналіз порядку визначення меж провадження по кримінальних проступках за прикладом іншого представника англосаксонської системи права, а саме США, то для кращого зрозуміння цього питання, наведемо спочатку існуючу в цій країні класифікацію злочинів. Зокрема, вони поділяються на "фелоні" (felony) та "місдімінор" (misdemeanor). "Місдімінор" містить "менш небезпечні злочини" та "інші малозначні порушення, за які передбачена кримінальна відповідальність". У свою чергу, "менш небезпечні злочини" вважаються правопорушеннями, за які може бути призначено покарання більш м'яке, ніж 1 рік тюремного ув'язнення (п. „а“ параграфу 3559 розділу 18 Зводу законів США); тоді як "інші малозначні порушення, за які передбачена кримінальна відповідальність" вважаються правопорушеннями, за які може бути призначено максимальне покарання у вигляді тюремного ув'язнення строком до 5 днів. Однак у кожному штаті така градація справ і покарань є різною [5].

Звернення окремої уваги на таку класифікацію злочинів у Сполучених Штатах обумовило те, що на її підставі відразу вбачається підхід цієї країни до меж провадження по кримінальних проступках. Адже ними, знов-таки, є міра покарання особі за вчинення такого виду злочину.

Переходячи до безпосереднього порядку визначення меж провадження по злочинах категорії "місдімінор", його слід розпочати зі стадії попереднього слухання судом, де вирішуються питання про можливість направлення справи у відповідний суд для подальшого розгляду по суті. Так, якщо з'ясується, що злочин є малозначним, то суддя відразу приймає справу до свого провадження, але для цього потрібна також згода самого обвинуваченого та визнання ним своєї винуватості.

Як вказує К.Ф. Гуценко, практичне життя Сполучених Штатів пішло таким чином, що обвинуваченні на це погоджуються. Адже при такому розгляді справи суддя обмежений у виді та межах покарання. Тобто обвинуваченому цілком зрозуміло, що покарання для нього буде більш м'яким, аніж те, яке може призначити суд, який розглядає справу за участю присяжних [9].

Підсумовуючи наведені відомості, слід указати, що кримінальний процес найбільш розвинутих країн світу має дещо інші концептуальні підходи по межах провадження щодо кримінальних проступків, тобто тих злочинів, які характеризуються своєю незначною суспільною небезпечністю.

Зокрема, до них насамперед відноситься те, що межі провадження по такій категорії справ обов'язково обмежуються видом і мірою покарання, що може бути